

Соціально-комунікативні стратегії збереження національної ідентичності представниками закордонного українства

Статтю присвячено аналізу соціально-комунікативних стратегій збереження національної ідентичності представниками української діаспори, зазначенню недоліків та перспектив їхньої діяльності і поданню рекомендацій щодо спрощення процедурних аспектів функціонування діаспорних утворень.

Ключові слова: національна ідентичність, міжкультурна комунікація, закордонне українство, національно-культурні товариства, міжнародний обмін, культурний проект, діалог.

Ця наукова проблема має важливу науково-теоретичну та практичну цінність. Новизна дослідження полягає в комплексному узагальненні соціально-комунікативних стратегій збереження національної ідентичності представниками української діаспори. Робота виконана в межах зареєстрованої кафедральної тематики «Інформаційно-комунікаційні та політико-правові фактори трансформації системи міжнародних відносин на початку ХХІ ст.» (кафедра міжнародної інформації НУ «Львівська політехніка»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що певні автори розглядають процеси здійснення міжкультурної комунікації серед представників закордонного українства у своїх розвідках. Зокрема, теоретичну основу досліджуваної тематики становлять праці В. Євтуха, А. Попок, І. Ключковської, І. Рожка, О. Антонюка, В. Рященко, О. Фецяка, А. Хранюка. Однак відсутні інтерпретації соціально-комунікативних стратегій збереження національної ідентичності представниками діаспори. Автор статті продовжує здійснювати комплексне узагальнення та прогнозування функціонування сфери міжкультурної комунікації за посередництвом закордонного українства, вказує на її недоліки і надає численні рекомендації.

Проблематику, що визначена у рамках дослідження, розглянуто на прикладі діяльності діаспорних спільнотних механізмів. Здійснено аналіз комунікативних стратегій збереження національної ідентичності. Основною метою дослідження є характеристика соціально-комунікативних методик співпраці закордонного українства із материнською нацією. Відповідно до визначеної мети ставимо перед собою такі завдання:

- ✓ узагальнити стратегії збереження національної ідентичності українців за кордоном;
- ✓ виявити найважливіші комунікативні заходи й організації, діяльність яких забезпечує міжкультурну взаємодію;
- ✓ вказати на недоліки співпраці між українською діаспорою та громадянами України;

✓ підготувати висновки та рекомендації щодо подальшого вдосконалення міжкультурної комунікації українців у державі походження та емігрантів.

Перебуваючи за кордоном, зарубіжні громади українців намагаються активізувати всілякими методами прямі контакти із вітчизняними організаціями. Окрім звичних громадських організацій, закордонні українці засновують численні регіональні, міські, студентські, жіночі спільноти. Емігранти розповсюджують знання про власну культуру шляхом заснування шкіл, церков, курсів україністики, проведення тренінгів і зустрічей міжкультурного рівня. Спостерігається активізація практики взаємообмінів серед наукового товариства. Часто здобувачі наукового ступеня виїжджають за кордон з метою глибше пізнати країну, удосконалити знання іноземної мови, захистити дисертацію.

Ознайомлення з діяльністю представників діаспорних утворень надає можливість зрозуміти процес здійснення міжкультурної комунікації між ними і материнською нацією. О. Антонюк дає національно-культурним товариствам таке визначення: «Це громадські добровільні об'єднання, створювані у місцях проживання іноетнічного населення. Вони розпочали власну діяльність як організації ще наприкінці 80-х рр. в умовах етнонаціональної політики». Прикладів етнічних громадських організацій є чимало: їх засновували болгари, білоруси, азербайджанці, румуни, киргизи, молдавани, словаки, росіяни тощо. Учений поділяє національно-культурні товариства на всеукраїнські та місцеві. Перші об'єднання здійснюють власну діяльність згідно зі статутами, яка поширюється на більшість областей України, сфера впливу других – територія відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Основними формами національно-культурних товариств є асоціації, спілки, культурні центри, земляцтва, громади, клуби та інші. Серед численних об'єднань громадських організацій національних меншин України перерахуємо кілька: Рада представників громадських організацій національних меншин України при Президентові України (м. Київ),

Асоціація національно-культурних об'єднань (м. Київ), Конфедерація національних товариств західних областей України (м. Львів) тощо. Відповідно до статутів діяльність культурологічних об'єднань спрямована на розвиток міжнародних відносин, захист національних інтересів громадян, відродження та розвиток національних культур та ін. Національно-культурні товариства діють за рахунок коштів, виділених з державного та місцевого бюджетів, за матеріальної підтримки благодійників і намагаються відновлювати культурні споруди, відкривати заклади для навчання національної мови та впроваджують програми в ЗМІ [1, с. 339–340].

Засобом поширення міжкультурної комунікації серед діаспори також є різноманітні проекти. Платформу для міжетнічного спілкування становлять культурні, освітні, релігійні, приватні заходи. Назвемо кілька з них. Очолюване Олегом Фецяком об'єднання «Громадянська Європейська співпраця» виступає за здійснення міської підтримки закордонних українців і національних меншин у м. Львові [2, с. 150–152]. Разом із соратниками з національно-культурних товариств Львова й області об'єднання запрошує організації закордонних українців, громадських активістів української діаспори, Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою до спільної реалізації програми підтримки. Не лише коаліція громадських організацій, але й органи місцевого самоврядування повинні долучитися до спільних дій з метою підтримки закордонних українців і національних меншин у м. Львові.

Серед основних завдань Об'єднання українців Росії (самоорганізація) – взаємодія з органами державної влади та громадськими організаціями РФ та України для збереження і розвитку української культури [3, с. 70–75].

Дедалі більше засновується Наукових товариств ім. Т. Шевченка (НТШ). Окрім Європи, філії НТШ є у США, Канаді, Австралії та інших країнах. Як і в західній українській діаспорі, так і в східній спостерігається позитивна тенденція до об'єднання культурних українських організацій цілих великих регіонів, серед яких: НТШ (Санкт-Петербург), громада українців Литви, українське шкільництво у Ризі, Москві, Вільнюсі тощо. Відбуваються також свята та дні української культури у Казахстані, Москві, Санкт-Петербурзі, Тюмені, країнах Балтії, на Далекому Сході та ін.

За кордоном також простежується активна діяльність багатьох суспільно-політичних формувань. Необхідно виділити серед них Світовий конгрес українців (СКУ) із штаб-квартирою в Торонто (до якого входять майже 140 організацій з усіх країн), Український народний союз (США), Лемко-Союз, Асоціація діячів української культури, Об'єднання демократичної української молоді тощо [1, с. 183–186].

У 2012 р. Міжнародний інститут освіти, культури і зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка» започаткував спільний проект інституту і доктора славістики Йоркського університету в Торонто (Канада) Марка Роберта Стеха «Очима культури» [4]. Метою цього циклу українськомовних передач є:

- ✓ актуалізувати перед українською молоддю культурологічну й історичну тематику як фундаментальні основи формування національної ідентичності, національної свідомості і тотожності;

- ✓ залучити якнайширше коло української молоді до пізнання своєї культурної спадщини, традиції, своїх коренів і на основі набутих знань віднайти своє особисте й національне «Я», утвердити індивідуальну самототожність, самосвідомість, відчуття людську й національну гідність і гордість за належність до духовної і багатой цивілізаційної спадщини тощо.

У межах проекту організовано дискусійний клуб молоді «Очима культури», налагоджено діалог між молоддю і фахівцями вітчизняної та світової культури. Позитивним наслідком проекту є формування національної зрілості і людської гідності серед учасників діалогів, дискусій і телепередач. Наступним заходом, що проводив Міжнародний інститут освіти, культури і зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка» у березні 2012 р., була міжнародна конференція «Транснаціональні сім'ї як наслідок трудової міграції: проблеми та шляхи їх розв'язання». Основною метою конференції було об'єднання зусиль органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій, членів родин трудових мігрантів та науковців для пошуку способів вирішення проблем, пов'язаних з формуванням новітнього феномена – транснаціональних сімей, які виникли внаслідок зовнішньої трудової міграції з України. Результатом обговорення стало спільне рішення, призначене для подальшого ухвалення на XVI сесії Львівської обласної ради, яка проходила 26 квітня 2012 р. Проект рішення – «Про звернення до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України щодо забезпечення належного нормативно-правового підґрунтя для регулювання питань, пов'язаних із трудовою міграцією українців» [5].

Черговими заходами, присвяченими налагодженню міжкультурної комунікації із закордонними українцями, є фестивалі української культури [6, с. 461–464]. А. Хранюк наводить дані, що Об'єднання українців у Польщі організовує проведення концертів, зустрічей та інших заходів, що сприяють покращенню міжкультурної комунікації і глибокому знайомству з українськими звичаями, традиціями та іншими культурними ознаками. Відколи Лукаш Горовський очолив Почесне консульство України у Познані у 2007 р., справа української культури стала пріоритетною для міста. Звернемо увагу на щорічний фестиваль «Українська весна» в м. Поз-

нані. Ця культурна подія, організована молодими поляками, знавцями нашої мови і культури, прославляє Україну серед місцевого населення. Щороку до організації заходу долучаються вихідці з України, волонтери – студенти-україністи. Охоплюючи майже всі витоки української культури, фестиваль висвітлює музичні здобутки, літературу, мистецтво, спорт нашої країни. Окрему увагу слід приділити так званій «політологічній панелі», під час якої дають інтерв'ю високопосадові особи України. Окрім звичних комунікативних заходів, практикуються покази фільмів, як наслідок – бурхливі обговорення політологічних та культурологічних тем. Міжкультурна комунікація виявляється також у взаємній обробці фільмів українською мовою, створенні титрів до національних творів мистецтва, у перекладі діалогів тощо. Плацдармом для створення сприятливої атмосфери задля діалогу культур стають виступи українських митців, рок-груп, хорів, танцювальних колективів. Довкола сцени народні умільці з Львівщини, Тернопільщини, Франківщини активно показують майстер-класи з виготовлення біжутерії, ляльок-мотанок, різьби по дереву, малювання та вишивки. Наслідком фестивалю «Українська весна» є відчутне зацікавлення фестивалем людей, які не мають нічого спільного з Україною. Закордонні українці, активісти діаспори охоче сприяють проведенню фестивалю, беруть участь у національних культурних подіях, становлять невід'ємний елемент міжкультурного спілкування.

В. Рященко у статті «Зміцнення якості діаспори шляхом активізації молоді» описує проект з аналогічною назвою. Головним його завданням є ініціювання співпраці та діалогу серед громадських організацій в Україні та Латвії. Метою проекту є визначення і реалізація можливостей молодіжного сектора в сферах міжкультурного діалогу та «глобалізації» за рахунок сприяння дотриманню прав людини і розвитку демократичних форм участі молоді в міжнародних процесах з метою подальшої консолідації європейського співробітництва, що є основними цінностями української діаспори [7, с. 137–138].

Під час обміну думками в тематичних дискусійних групах учасники обговорюють гендерні питання, життя діаспори, міжособистісні стосунки тощо. З метою міжкультурного взаємозбагачення молодь вивчає культурні особливості двох народів, іноземну мову, на семінарах і дискусіях пізнає методи партнерства для розвитку якості освіти та ін. Особистий досвід автора підтверджує необхідність проведення тематичних заходів під егідою панівної держави. Так, участь у міжнародному проекті, створеному для іноземців, забезпечує колосальне пізнання етнічної культури. Українським можновладцям слід брати приклад з європейських держав у напрямі зростання кількості цінителів українсько-

го надбання. Як-от Літня школа мови, літератури, культури польської в Чешині при Шльонському університеті в Катовіце (Letnia szkoła języka, literatury i kultury polskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (m. Cieszyn)). Щоліта, традиційно, організатори очікують представників різних країн (близько 100 осіб): від сусідніх Білорусі, України, Німеччини, Чехії та Словаччини до слухачів з інших країн, посеред яких – японці, китайці, корейці, монголи, американці, бразильці тощо. Слухачі школи мають можливість в ігровій формі вивчати польську мову, навчатися граматики і читання, ознайомитися з літературою, історією, традиціями Польської Республіки тощо. Проводячи тематичні вечори, заспівуючи польські мотиви і виступаючи на вечорах поезії, учасники мають змогу активно комунікувати з носіями культури Польщі і набиратися досвіду в мовленні. Безумовну актуальність подібних заходів та їх вплив на міжнародну спільноту можна спостерігати в подальших діях іноземців. Учасники масово переїжджають до Польщі, прагнуть вдосконалити свої знання і продовжують контактувати з багатьма учнями школи.

Вагомий культурний внесок зробили також фундатори. У процесі організації міжнародної співпраці комунікації не спостерігається. Проте при втіленні проектів бачимо відновлення історичних пам'яток, спонсорство реставрації релігійних закладів тощо. Встановлення і підтримання зв'язку із державою походження чи походження своїх предків становить плацдарм для міжкультурної комунікації. Автори підручника «Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація» вказують на давні суперечності на Заході між українськими організаціями різної політичної орієнтації, між громадськими об'єднаннями в українському середовищі та на пострадянському просторі, між «старими» і новітніми емігрантами тощо [8, с. 40].

Сучасні політичні реалії підтверджують безперспективність української молоді. Замість того, щоб брати участь у всенародних волевиявленнях, референдумах, виборах, сподіватися на державні структури, громадські організації, мікросоціальне оточення, молоді люди стають трудовими мігрантами, як наслідок – заручниками політичних маніпуляцій. У випадку пасивного заробітчанства молодь піддається асиміляції і не ідентифікує себе з країною походження. За умов активізації зусиль, налагодження співробітництва для науково-дослідної кооперації, політичних діянь, міжкультурного діалогу відбудеться популяризація матеріальних і нематеріальних надбань українського народу, українського зарубіжжя, культурної спадщини тощо.

Великі прояви людської енергії серед закордонних українців мало затребувані нашою державою. Центральні органи влади не здійснюють належного фінансування, не об'єктивно оцінюють потенціал української діаспори. Унаслідок розпорошення

функцій і повноважень між міністерствами і відомствами емігранти позбавлені можливостей функціонувати на свій розсуд. Черговим проявом недостатньої підтримки емігрантів з боку Української держави є брак українських медіаканалів, газет. Тому спостерігається неповна обізнаність українського зарубіжжя про діяльність вже існуючих громадських організацій, національно-культурних товариств у країнах перебування діаспори. Проблемним є також явище нелегальної міграції. Окрім інших негативних наслідків, спостерігаємо брак комунікацій через страх і незахищеність державою походження. Звідси випливає необхідність створити чіткі правові механізми реалізації прав і свобод закордонних українців і національних меншин.

Серед основних рекомендацій ми пропонуємо на державному рівні задовольняти інформаційні, освітні, культурні, соціально-гуманітарні потреби закордонного українства. Адже бракує можливостей для розвитку їхньої самосвідомості і збереження національної ідентифікації, які слід вдосконалювати на інституційному рівні. Не лише особисті контакти і зустрічі, а й новітні технології інтернет-простору повинні сформувати мережу осіб-емігрантів, що бажають підтримувати українську національну ідентичність. Використання української мови діаспорою в побуті виконує інтеграційну функцію, оскільки підтримання зв'язку рідною мовою, листування, скайп-конференції наділяють закордонних українців ентузіазмом, дають змогу підтримувати культурні відносини із співвітчизниками. Інколи складається враження, що саме закордонні українці глибоко шанують рідну мову, звичаї і традиції. Органи місцевої влади зобов'язані взаємодіяти із соціальними партнерами, працедавцями, вітчизняними й іноземними громадськими активістами. Захист інформативності, мобільності, доступності міжкультурних комунікацій гарантуватиме етнокультурний розвиток українців в еміграції.

Прагнення підтримати духовно-культурну взаємодію із закордонними українцями потребує втілення кількох принципових заходів. Проникнення в осередки компактного проживання українців за кордоном має супроводжуватися такими кроками. Передусім необхідно розробити спеціальні програми щодо підтримки рівня українознавства в діаспорі, що передбачає організаційну підтримку, методичну, фінансову, наукову. Надалі слід створювати культурно-інформаційні центри, мистецькі колективи, виставки, друковані видання та інші засоби поширення інформації. Переважна більшість дослідників погоджуються, що для вдосконалення системи міжкультурних комунікацій із представниками закордонного українства слід детально ознайомитися із практикою багатонаціональних держав. Перейнявши досвід комунікативних взаємин із діаспорою в Китаї, Ізраїлі, Росії, Греції, Угорщині тощо, Україна отримає прями поради для покращен-

ня відповідних нормативно-правових основ, інституційної, фінансової, інформаційної бази та ін.

Окрім того, ефективності державної політики у сфері взаємодії з українською діаспорою сприятиме залучення представників громадсько-політичних об'єднань закордонних українців до вирішення проблем захисту національних інтересів. Беззаперечне покращення взаємовідносин забезпечуватиме гуманітарна співпраця, що ґрунтується на обмінах громадськими активістами з різних держав. Стажування, семінари і конференції активізують культурну комунікацію, нададуть поштовху новітнім мистецьким хвилям і мотивують установи урядового призначення.

Необхідно також розробити чітку стратегію реалізації зовнішньої політики стосовно діаспори, враховуючи інтереси конкретних регіонів і країн. Проникнення закордонних українців у середовище провладних структур країни проживання, культурних інституцій, мистецьких закладів у подальшому забезпечить лобіювання українських інтересів при обговоренні питань щодо зовнішніх відносин держав. Важливим аспектом є вирішення проблем етнокультурного розвитку українців в еміграції. У своїй міждержавній політиці Україна повинна надалі застосовувати і вдосконалювати механізми співробітництва: переговори, підписання документів, робота спеціалізованих комісій тощо. Ефективним для розвитку взаємодії з українською діаспорою може стати спеціальний цільовий напрям співпраці з конкретними областями чи регіонами України. Налагодження контактів з адміністративно-територіальними одиницями держав проживання українців за кордоном сприятиме глибокому інформуванню про поточний стан потреб і здобутків українських громад.

Не викликає сумнівів твердження, що для покращення становища діаспори в міждержавних відносинах необхідно законодавчо врегульовувати такі питання. Передусім пріоритетним завданням при здійсненні зовнішньої політики держави повинне бути налагодження взаємин із представниками закордонного українства. Крім того, оновленню підлягатиме дипломатична діяльність в напрямі культурного розвитку, перед особами, що приймають рішення на рівні міжнародних організацій, консульських представництв тощо, постане завдання налагодження міжкультурної комунікації.

Ключова роль серед державних інститутів, на які покладено забезпечення політики щодо діаспор, належить консульствам та дипломатичним представництвам за кордоном. Політичні системи сучасності та владні інституції, прагнучи зберегти національну культуру і традиції, на конституційному рівні повинні підтримувати і впроваджувати новітні заходи щодо комунікативних взаємин.

Висновки. Ефективний міжкультурний діалог етнічних організмів буде можливий лише за цілеспрямованої скоординованої діяльності державних

органів, муніципальних структур і національно-культурних об'єднань. Міжкультурна співпраця, особливо із представниками діаспори, повинна відбуватися відповідно до сучасних норм, бути адаптованою до потреб конкретного суспільства і соціального середовища загалом. Місцями для здійснення крос-культурної комунікації можуть бути культурно-інформаційні центри, місця спільнотного згуртування, зарубіжні школи тощо.

Збереженню українських національних традицій сприятиме цільова діяльність громадських, волонтерських організацій, освітніх та релігійних інститутів, закордонних мас-медіа та політичних лідерів. Створення інституцій, що надалі опікуватимуться питаннями культури, освіти і комунікацій в українському зарубіжжі, становитиме потужний фактор збереження національної ідентичності і свідомості. Для здійснення ефективної міжкультурної комунікації закордонне українство має усвідомити складники культурно-ціннісної парадигми, як власної, так і суспільства проживання. Вміле використання знань про культуру «чужих» сприятиме паралельному існуванню нового і традиційного. Відповідно, світове українство здійснює наполегливу роботу в ім'я української ідеї, починаючи із мікросоціального оточення (сім'я, друзі, колеги) і виходячи на міждержавний рівень. Авторитетним є внесок впливових недержавних учасників міжнародних відносин, серед яких варто назвати транснаціональні компанії, етнічні діаспори тощо. Представники останніх мають змогу чинити певний тиск на уряди країн проживання і міжнародні організації, регулюючи зовнішньополітичний курс щодо «материнської» держави. Українська діаспора є потужним засобом захисту інтересів держави походження на світовій арені. Тематикою подальших досліджень є діяльність органів місцевого самоврядування в напрямі збереження національної ідентичності, вивчення їхніх владних повноважень та прогалин на шляху до міжкультурного діалогу серед представників діаспорних утворень.

1. *Культурологічний словник* / [ред. В. І. Рожка, О. В. Антоноюка]. – К. : НМАУ, 2011. – 464 с.

2. *Фецяк О.* Закордонне українство та національні меншини в Україні: питання спільного вирішення // *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція у майбутнє* (у рамках Конгресу української діаспори) : зб. матер. третьої Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2010. – С. 150–152.

3. *Ключковська І.* Нова українська присутність у світі. Контекст східної української діаспори та «четвертої хвилі еміграції» // *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція у майбутнє* (у рамках Конгресу української діаспори) : зб. матер. третьої Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2010. – С. 70–75.

4. *Проект «Очима культури»* [Електронний ресурс]. – 16.01.2012. – URL: http://miok.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=568&Itemid=75.

5. *Львівська міська рада* підтримала ухвалу Міжнародної конференції «Транснаціональні сім'ї як наслідок трудової міграції: проблеми та шляхи їх розв'язання» [Електронний ресурс]. – 04.05.2012. – URL: http://miok.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=687:-1-r&catid=44:-q-q&Itemid=68.

6. *Храпюк А.* Фестиваль культури «Українська весна» // *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція у майбутнє* (у рамках Конгресу української діаспори) : зб. матер. третьої Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2010. – С. 461–464.

7. *Рященко В.* Зміцнення якості діаспори шляхом активізації молоді // *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція у майбутнє* (у рамках Конгресу української діаспори) : зб. матер. третьої Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2010. – С. 137–138.

8. *Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація* : підручник / В. Б. Євтух, А. А. Попок, В. П. Трошинський, С. Ю. Лазебник, В. М. Андрієнко, М. В. Андрієнко, Т. В. Федорів, В. С. Гошовський, С. О. Штепа ; за ред. В. Б. Євтуха ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; Національна академія державного управління при Президентові України ; Центр сучасного суспільствознавства. – К. : Альтерпрес, 2011. – С. 304.

Подано до редакції 28. 10. 2014 р.

Lalak Olga

Social and communication strategies of maintenance of national identity by the Ukrainians abroad

The article is devoted to analysis of the social and communicative strategies of maintenance of national identity by the representatives of the Ukrainian diaspora. It is outlined the defects and prospects of their activity and represented the recommendations for simplification of the procedural aspects of functioning of diaspora's formations.

Keywords: national identity, intercultural communication, foreign Ukrainians, national and cultural societies, international cooperation, cultural project, dialogue.

Лалак О. А.

Социально-коммуникативные стратегии сохранения национальной идентичности представителями украинской диаспоры

Статья посвящена анализу социально-коммуникативных стратегий сохранения национальной идентичности представителями украинской диаспоры, указанию недостатков и перспектив их деятельности, представлению рекомендаций относительно упрощения процедурных аспектов функционирования диаспорных образований.

Ключевые слова: национальная идентичность, межкультурная коммуникация, заграничное украинство, национально-культурные общества, международный обмен, культурный проект, диалог.

